

สหัสสารา

ตำรับยาไทยใช้แก้ปวด

อรุณรัตน์ ทองคำ

การใช้สมุนไพรของคนไทยที่ใช้กันมาถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยที่เกิดจากปรัชญาของหมอพื้นบ้านที่สามารถจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วย การรักษาโดยระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชน ที่ได้รับการส่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความหลากหลายแตกต่างกันไปแต่ละสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มีการพัฒนาการใช้สมุนไพรในระบบการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง และสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอด

“สหัสสารา” เป็นหนึ่งในตำรับยาของคนไทย ในบัญชียาหลักแห่งชาติไทย มีคุณค่ามากมายนักหากอ่านตำรับยาเป็นโนแบบวิถีดั้งเดิมของวิชาหมอไทยซึ่งอ่านไปตามรสของเครื่องยาเป็นหลักมิได้อ่านจากสรรพคุณเภสัชเป็นหลักอย่างที่นิยมทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ตำรับยาখনานี้เห็นว่ายังมีใช้กันน้อยนัก

สหัสสารา ซึ่งมีตัวยามากกว่า ๒๐ ชนิด ผสมอยู่ อาทิ โกฐเขมา โกฐมะพร้าว โกฐพุงปลา เทียนดำ เทียนขาว ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ การบูร หัสศุณ เนื้อลูกสมอไทย มหาหิงค์ ฯลฯ ซึ่งเป็นสูตรที่ใช้ในการถ่ายทอดมาจากโรงเรียนอายุรเวทซึ่งเป็นแพทย์แผนไทยประยุกต์ ที่ ศ.นพ.อวย เกตสิงห์ ได้บุกเบิกไว้ซึ่งจะช่วย ในการรักษาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดข้อ รวมทั้งอาการชาที่แขนและขา

โกฐเขมา

โกฐมะพร้าว

โกฐพุงปลา

เทียนดำ

เทียนขาว

ลูกจันทร์และดอกจันทร์

สูตรตำรับ : สหัชชาธา รสประธานตำรับ ร้อนมาก สำหรับ
ตรีธาตุสมุฏฐาน วาดะหย่อน เสมหะกำเริบ ปิดตะหย่อน กระทำให้ธาตุลม
หย่อน ธาตุน้ำกำเริบ ธาตุไฟหย่อนตาม

เครื่องยาแล่น้ำหนักประกอบด้วย

๑. พริกไทยอ่อน หนัก ๒๔๐ กรัม รากเจตมูลเพลิงแดง หนัก ๒๒๔ กรัม ดอกตีปัสี หนัก ๙๖ กรัม หัตถ์คุณเทศ หนัก ๔๘ กรัม
๒. เนื้อลูกสมอไทย หนัก ๑๐๔ กรัม รากทองแดง หนัก ๘๐ กรัม
๓. เหง้าว่านน้ำ หนัก ๘๘ กรัม
๔. การบูร หนัก ๑๔ กรัม ดอกจันทน์ หนัก ๑๓ กรัม เทียนแดง หนัก ๑๑ กรัม ลูกจันทน์ หนัก ๑๒ กรัม เทียนดาดักแตนมหาหิงค์ หนักสิ่งละ ๑๒ กรัม เทียนสกัดบุษย์ หนัก ๙ กรัม เทียนขาว รากจิงจ้อ หนักสิ่งละ ๘ กรัม เทียนดำ หนัก ๗ กรัม โกฎักกกรา หนัก ๖ กรัม โกฎเขมาหนัก ๕ กรัม โกฎ้านพร้าว หนัก ๔ กรัม โกฎหุงปลา หนัก ๓ กรัม

สูตรเดิม ให้ต้มเครื่องยากระสายประกอบไปด้วย สมอไทย, สมอเทศ, สมอภิเภก, สมอดีงู, ลูกมะขามป้อม, ลูกจันทน์, ดอกจันทน์, กระวาน, กานพลู เจือกับเนื้อยาฝังให้แห้งแล้วบดจน จากการบูรให้แปร เป็นพิมเสนแทนใช้ได้ดีกับอาการทางธาตุลมของการแพทย์แผนไทย ดังจักแจ้งว่า

๑. เป็นตำรับยารสประธานร้อนมากช่วยจุดกองธาตุไฟ ให้ลูกโซน ลมจึงเกิดตามไฟติดลมติดกระจายกองลมที่ คั่งค้างเคลื่อนตัวได้ ซ้ำให้หมุนเวียนได้ดีขึ้น
๒. เมื่อไฟย่อยเพิ่มขึ้นจากตำรับยาที่ร้อนมากลมในไส้ย่อย กระจายตัวออกไม่คั่งค้างในระบบทางเดินอาหาร ช่วยลมขับถ่ายในลำไส้ใหญ่ ให้ขับเคลื่อนดี
๓. ช่วยทำให้ลมพัดทั่วกายที่เคลื่อนอยู่ในเส้นเอ็นในกระดูก ไหลเวียนไปได้ดีเหมาะกับผู้ใช้อัมพฤกษ์, อัมพาต
๔. ช่วยกระจายกองลมพัดทั่วกายลดอาการลมเหน็บ, ลมชา, ลมตะคริว
๕. ช่วยเพิ่มกองลมลงต่างทำให้เคลื่อนไหวสะดวกขึ้นแขนขา จักมีแรงกว่าเดิมเลือดมาเลี้ยงได้บริบูรณ์ขึ้น ห้ามใช้กับอาการทางกองลม

ตีขึ้นบนเป็นเตี๋ยขาดจักอันตรายได้ ห้ามผู้มีไข้กำเดาอยู่ ห้ามหญิงตั้งครรภ์ ห้ามกับอาการทางเสมหะหอยอน ให้ใช้อย่างระมัดระวังในผู้ไข้มีธาตุปฏิสนธิ, ธาตุเมื่อคลลด เป็นธาตุไฟ หรืออยู่ในช่วงอายุสมุฏฐานปิตตะ-ปิตตะ

นอกจากนั้นยังใช้ได้ดีกับผู้สูงวัยที่ไฟธาตุหอยอน กับผู้ไข้มีภาวะซึมเศร้า เชื่องช้า เหม่อลอย ช่วยลดไขมัน ส่วนเกินที่กระจายไปตามมังสังแลโลหิต (ยกแต่ไขมัน ที่พอกตับไขมิได้) เนื่องจากเป็นตำรับยาที่ร้อนมาก ไม่ควรใช้ แต่ช่วยลดอาการเบาหวานที่มีเหตุแต่ระบบ ยกนึ่งทำงานหอยอนลงขับน้ำตาลส่วนเกินออกไม่ได้หมด จากระบบการยักกระสายยานั้นเข้าทางอาการไฟหอยอน/ ลมหอยอน/ น้ำมากดังนี้

ไฟหอยอนเช่น อาการน้ำตื้นน้ำย่อยหลังน้อยไม่พอ ต่อระบบการย่อย, เนื้อตัวเย็นสีหน้าจางไฟอุ่นกายหอยอน ใช้น้ำต้มลูกจันทน์, ดอกจันทน์, กระวาน, กานพลู เป็นกระสายยา ระบบดินที่ยกนึ่งทำงานหอยอนประสิทธิภาพ ลงเกิดอาการทางเบาหวาน ไขมันในเลือดสูง ใช้น้ำต้ม ลูกใต้ใบเป็นกระสายยาความดันโลหิตต่ำใช้น้ำอุ่น เป็นกระสายยา

ลมหอยอนเช่น อาการเหน็บ, ชา, ตะคริว, ปวด ขัดในกระดูก, ปวดเมื่อยไปตามเนื้อตามตัว, ไม่มีลมเป่ง อุจจาระ แขนขาอ่อนแรง, อาหารไม่ย่อย, ท้องอืดเพื่อ เรอเปรี้ยว, ผู้ไข้ติดเตียง ให้ใช้น้ำขิงเป็นกระสายยาน้ำมาก เช่น ท้องเสีย บัสสาวะมาก น้ำท่วมปอด อาการบวมน้ำ

จากโต ให้ใช้น้ำต้มเบญจกูลเป็นกระสายยา ตำรับยา สหัสธารา คุณอนันต์เพื่อไฟหอยอน ลมหอยอน น้ำมาก แต่ก็มีข้อควรระวังดังกล่าวมาแล้วแล

ตำรับนี้แล้วยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติ ยังมีอีกหลายตำรับนะคะซึ่งจะครอบคลุมหลายกลุ่ม อาการ/โรค จึงอยากจะชักชวนให้ประชาชนทุกคนหันมา ใช้น้ำสมุนไพรในการดูแลสุขภาพกันให้มากขึ้น เพื่อ เป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์องค์ความรู้พื้นบ้านของเราไว้ ให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

หมายเหตุ : คำว่า กระสาย ในตำรับแพทย์ไทย แผนโบราณ หมายถึงเครื่องแทรกยาซึ่งใช้เพิ่มลงใน เครื่องยาที่ปรุงแล้ว เพื่อเพิ่มฤทธิ์ยาให้มีสรรพคุณยาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นน้ำ จึงเรียกว่า น้ำกระสาย หรือ น้ำกระสายยา อาจเป็นน้ำเปล่าต้มสุก น้ำผึ้ง น้ำมะนาว น้ำสุรา น้ำชะเอมต้ม น้ำรากกล้วยต้ม น้ำผลยอดต้ม น้ำ เปลือกมะรุ้มต้ม เป็นต้น เครื่องยารชนิดเดียวกัน เมื่อเปลี่ยนน้ำกระสายยาก็จะใช้รักษาโรคได้ต่างกัน เช่น ยายานานเดียวกันเมื่อใช้กระวาน กานพลู อบเชย เป็นต้น บดเป็นผง แล้วใช้น้ำผลยอดต้มสุกเป็นน้ำกระสายยา จะใช้แก้ไอเจียน แต่ถ้าใช้น้ำรากกล้วยต้มเป็นน้ำกระสายยา จะใช้แก้อาการอ่อนเพลีย และถ้าใช้น้ำชะเอมต้มเป็นน้ำ กระสายยา จะใช้แก้อาการเชื่องซึม. เมื่อใช้ยากับน้ำ กระสายอย่างหนึ่งแล้วโรคไม่ทุเลา หมอก็จะเปลี่ยนน้ำ กระสายยา จึงเป็นที่มาของสำนวนว่า ยักกระสาย

ที่มา : รศ.ดร.อรุณพร อีรรัตน์ และคณะนักศึกษาศาสาวิชาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ขอขอบคุณ : สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดนครศรีธรรมราช
อาจารย์ถอด อุภษมังคล, อาจารย์อุรา หอมอ่อน, ดร.พนรัญชญา พลภักดี, อาจารย์ยอด จารุชัย, อาจารย์ประภาส จันทร์รุ่ง